Podklady pro článek v týdeníku Ekonom č. 48 z 29.11.2018, s. 10-19

Proč nevyděláváme tolik jako v Německu?

2.12.2018

Vladimír Benáček, FSV-Univerzita Karlova

Proč je tato otázka důležitá ?

Výše mzdy je základním faktorem pro vysvětlení úrovně ekonomické prosperity člověka, i když to není dostatečným ukazatelem k vysvětlení jeho společenského blahobytu a ještě větší odstup má mzda k vysvětlení jeho spokojenosti ze života. Nicméně, příslib vyšší mzdy od zaměstnavatele nebo i od politika, je vždy kvitován s povděkem a pro mnohé je vysoká mzda symbolem lidské prestiže, ne-li smyslu života. Mzda je tudíž věčné společenské téma. Navíc v poslední době je po této otázce vysoká poptávka, přičemž mnohé odpovědi jen klouzají po povrchu.

Lidé se v otázce příjmů rádi porovnávají a to nejenom se sousedy v ulici, ale také s obyvateli sousedních zemí. Na jedné straně můžeme vidět náskok českých mezd před maďarskými, a na druhé straně téměř dorovnání ze strany kdysi chudého Polska a Slovenska, nebo náš výrazný odstup vůči mzdám v Rakousku nebo Německu. Jak je vůbec možné, že lidé za zdánlivě stejnou práci a ve velice podobném kulturním a geografickém prostředí, dostávají výrazně méně? Jako příklad můžeme uvést mzdy řidičů v Lucembursku a africkém Kongu. Oba dělají totéž, mají identickou fyzickou produktivitu práce a přitom je rozdíl mezi nimi v přepočtu na eura téměř 40-násobný. Zde je zcela zřejmé, že mzdy se fyzickou produktivitou neurčují, jakkoli by to intuice konžského řidiče tak ráda viděla.

Představme si německého a českého pracovníka v roce 2018, z nichž každý dostává průměrný měsíční hrubý plat své země. To je 3875 € a 31851 Kč, což po přepočtu kurzem činí 1235 €. Úroveň zaostávání českých platů za německými tak v průměru vyjadřuje index 32%. Naše platy jsou tak zhruba třetinové, což není nijak lichotivé.

1) Faktor rozdílné kupní síly eura doma a v Německu.

Prvním krokem našeho vysvětlení, že mzda je veličinou vícero tváří, je na úrovni měnového kurzu: česká koruna je vůči cenové hladině doma a v Německu podhodnocená. Jinak řečeno parita kupní síly koruny v Kladně vůči euru v Berlíně je tak 57%, protože životní náklady jsou v Kladně o 43% nižší. Za co se v Berlíně utratí 100€ se dá v Kladně koupit v průměru za 57€, což představuje náklad 1471 Kč. To také vyjadřuje koeficient 100/57=1,75. Upravme proto českou mzdu z nominálních 1235 € na kupní sílu o toto navýšení a dostáváme reálnou mzdu 2166 €. Ta tvoří už 56 % německé mzdy, což je mnohem lepší, než nominálních 32%. Samozřejmě, náš pracovník z Kladna si nesmí dopřávat dlouhé dovolené ve švýcarském Verbieru, kde je cenová hladina ještě vyšší. Neuvažujeme přitom fakt, že náklady podniku na pracovní sílu nepředstavuje jen hrubá mzda, ale také odvody na sociální a zdravotní pojištění, jak si to můžeme sami ověřit ze superhrubé mzdy na výplatní listině. Zatímco u nás bezdětnému pracovníkovi odvádí podnik 45% nad rámec jeho hrubé mzdy jako příspěvek státu, v Německu to je 49,7%. V průměru zemí OECD to je jen 36%. Takže Němec je ještě o trochu výkonnější, než jak to vypadá z porovnání reálných hrubých mezd s indexem 56%.

Podobné věci také naznačuje i rozdíl v HDP počítaný v nominálních dolarech a v paritě kupní síly. Podívejme se na konkrétní čísla ze statistiky Světové banky. Nominální HDP na obyvatele Česka je 20 368 USD, což je 460 300 Kč, zatímco HDP v kupní paritě je 36 916 USD, neboli 834 300 Kč. Jejich poměr vyjadřuje nárůst užitku všech nominálních českých výdajů utrácených doma, místo v New Yorku, což je navýšení dokonce o 81%. Procentuální poměry v HDP na hlavu Česka a Německa jsou $20368/$44470 = 46% u nominálních hodnot a $36916/$50715 = 73% u hodnot v kupní síle. HDP, což je ukazatel součtu hrubé přidané hodnoty ve státě, naznačuje, že v celkové výrobě jsme na tom vůči Německu docela dobře, když zaostáváme u celkové tržní výroby jen na úrovni 46 procent, respektive 73 procent Německa, místo zaostávání ve mzdách s úrovní 32 a 56 procent. Navíc, kdyby byla česká ekonomika na úrovni té německé, kurz by mohl zesílit na 16 Kč za EUR, jak se to dá odhadnout z rozdílu cenových hladin u nás a v Německu.[1]

Vraťme se však k naší dnešní reálné situaci kde Česko zaostává za Německem o 27 procentních bodů u HDP v paritě kupní síly na hlavu (tj. 100% Německa minus 73% Česka = 27), zatímco zaostávání v ročních paritních mzdách je 44 procentních bodu (tj. 100% minus 56% = 44). [2] Rozdíl mezi nimi je 17 procentních bodů. Položme si nyní otázku, kam se ztratilo těch zbývajících 44 procent hrubé mzdy, o něž dostáváme vůči Německu méně a opomeneme-li fiskální odvody pracovníka státu? Proč pracovník nedostává mzdu odpovídající jeho produktivitě práce?

2) Faktor produktivity práce při určování mezd

Zde už musíme postupovat v dalším kroku a nejdřív uvést do hry produktivitu práce. Intuitivně si zde mnozí představí výrobu v počtech výrobků na pracovníka. Pokud by byl o 20 % méně výkonný, pak by jeho plat nižší o 20% byl přiměřený odvedené práci. Tak to ovšem ve většině případů není ani zdaleka. Taxikář v Kladně může dělat tutéž práci, jako jeho kolega v Berlíně a stejně dlouho, ale na tržbách získává méně, protože má nižší ceny. Rozhodující je zde tedy nikoli fyzická produktivita, ale hodnotová produktivita v korunách, u níž zaostáváme výrazně více. Navíc argument produktivity můžeme vztáhnout speciálně na odvětví otevřená světové konkurenci, která tak vykazují čistou produkci „parametricky“, to je zvnějšku danými cenami na světovém trhu. Proto musíme pracovat s nominálními hodnotami produktivity, měřenými přidanou hodnotou v eurech na pracovníka, které vykazuje vůči Německu mezinárodně obchodovatelný sektor ekonomiky.[3] Jeho celkové zaostávání je dle dat Eurostatu na úrovni 42%, tj. o 58% méně než v Německu. Část zaostávání tudíž lze vysvětlit nižšími cenami produktů a nižší kupní sílou domácích spotřebitelů u nás.

---

[1] Z dolarových statistik Světové banky pro HDP v paritě kupní síly a nominální HDP je parita české cenové hladiny k USA 1,812 a parita německé 1,14. Z toho odhadneme paritu Česka vůči Německu na úrovni 1,59. Pokud by síla reální konvergence české ekonomiky k té dnešní německé byla doprovázena i nominální cenovou konvergencí (tj. vyrováním cen), pak by za předpokladu jednotkové pružnosti kurzu k cenové hladině by rovnovážný kurz koruny byl schopen ustát hodnotu 16,35 Kč za €.

[2] Zaostávání v nominálních hodnotách by bylo o 54% u HDP a 68% u mezd, což je rozdíl 14 procentních bodů.

[3] Zúžení na obchodovatelný sektor („traded goods“) sleduje logiku Balassova-Samuelsonova argumentu, kde mzdy v každé zemi jsou určovány primárně produktivitami (a cenami) obchodovatelného sektoru. Tyto mzdy se „přelévají“ do neobchodovatelného sektoru (tj. do zbytku ekonomiky) a z nich se odvozují jeho domácí ceny, které se pak přirozeně liší od cen v zahraničí, protože postrádají mezinárodní vyrovnávací mechanizmus pomocí světového obchodu.

Příklad s taxikářem je příklad mezinárodně neobchodovatelného statku, dokonce lokální služby. S fyzickou produktivitou práce lze pracovat jen v případech perfektně obchodovatelných statků, jejichž ceny napříč kontinenty jsou například s tolerancí plus minus 5% oproti průměru, při striktně definované kvalitě výrobku. Pak má smysl se bavit zda pracovník vyrobí za směnu 100 nebo jen 32 takových výrobků a upravovat podle toho mzdy. Analýzu lze rozšířit o diskont, který cenu snižuje, pokud kvalita dodržena není. I horší goodwill výrobce, či výrobku, lze také kvalifikovat jako horší kvalitu výroby. Tak do hry znovu nezastupitelně vstupuje hodnotová produktivita práce, na níž výlučně budeme v dalším stavět. Ukazuje se, že u obchodovatelných výrobků jsme z hlediska alokace do globálních hodnotových řetězců zapojeni v aktivitách a výrobcích z nižších pater přidané hodnoty na pracovníka, tj. produktivity, včetně jejich nižších cen. Tyto ceny ale nelze považovat za neférové – odrážejí situaci na daném trhu.

Zaostávání v produktivitě – statistická evidence

V následujícím budeme pracovat s českými a německými daty zpracovatelského průmyslu, jehož produkty vyhovují podmínkám mezinárodní obchodovatelnosti a jednotného cenového etalonu. Konkrétně půjde o podnikové statistiky Eurostatu. Analyzujme nejdříve strukturální rozložení produktivity podle odvětví, abychom pak mohli přistoupit k *testu platnosti hypotézy, zda ukazatel relativních mezd, tj. českých mezd dělených německými, je proporcionální relativní produktivitě*. Údaje o relativních produktivitách za rok 2016 uvádí graf G1.

Ve všech případech průměrů za odvětví je česká produktivita nižší, než je německá produktivita. U elektřiny a plynu je zaostávání jen 6 procent. Nad 50 procentní hranicí jsou ještě nápoje, tabák, guma a plasty. Český trumf, kterým je výroba aut, dosahuje jen 38 procent. Až na konci je výroba oděvů se čtvrtinovou přidanou hodnotou na pracovníka. Samozřejmě, jde o odvětvové průměry a to neznamená, že v odvětví nemohou být podniky, které by německou hodnotovou produktivitu nepřesahovaly.

Z dat na grafu vyplývá, že vážený průměr české produktivity práce v průmyslu je 42% německé produktivity. Údaje jsou v běžných nominálních cenách a tak je můžeme porovnat se zaostáváním na úrovni nominálního HDP, které bylo 46%. Z toho je zřejmé, že neprůmyslový zbytek ekonomiky (například finanční služby nebo restaurace) za Německem zaostával o něco méně. [4]

[4] Při této příležitosti si dovolíme menší odbočku, kterou je porovnání podobnosti odvětových produktivit práce v Česku, Německu a Rakousku, což provedeme regresí. Podobnost mezi českou a německou ekonomikou vyjadřuje koeficient R^2 = 57%, zatímco podobnost produktivit odvětví vůči Rakousku je R^2 = 29%. Přitom Rakousko je svými produktivitami podobné Německu mnohem blíže s R^2 = 70%. Je zřejmé, že českou ekonomiku lze smysluplněji porovnávat s německou, než s rakouskou. Rakousko nám uteklo svou modernizací a strukturou odvětví výrazně více než Německo. Rakousko je z hlediska dělby práce a specializace v malé otevřené ekonomice pružnější než my, i když je těsněji integrované k Německu.

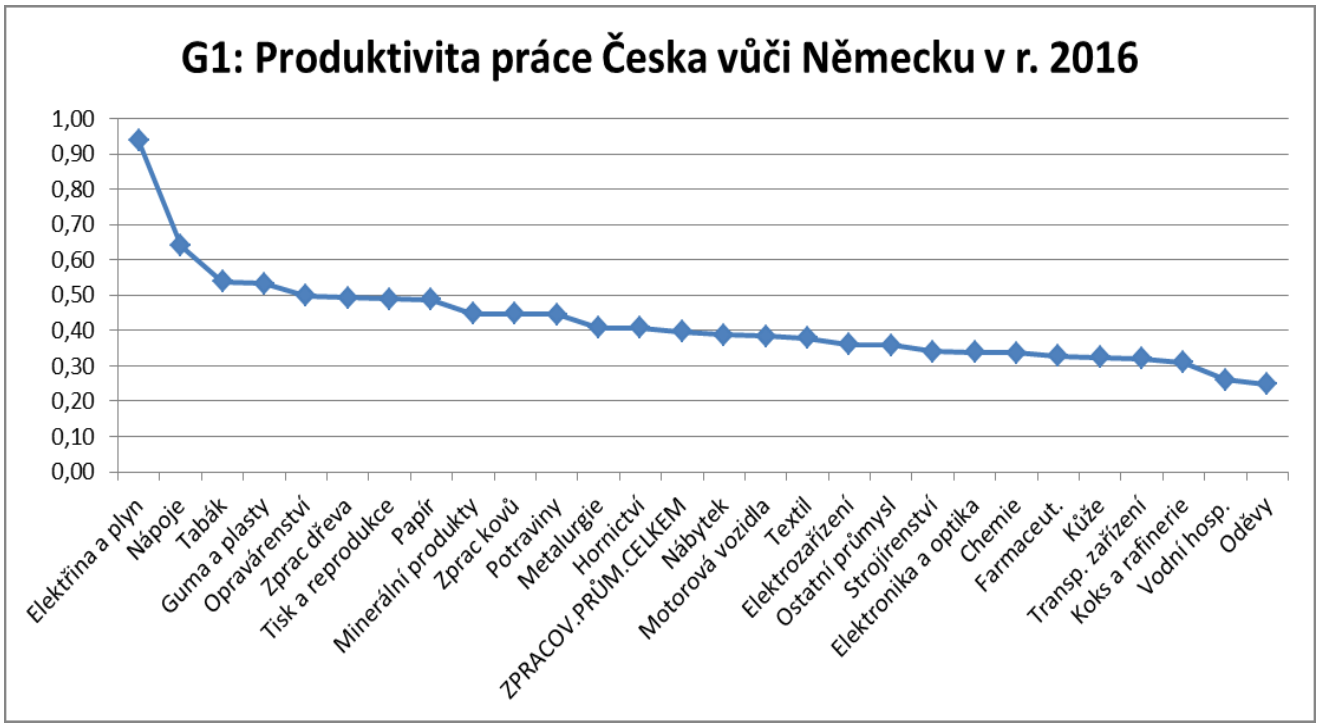

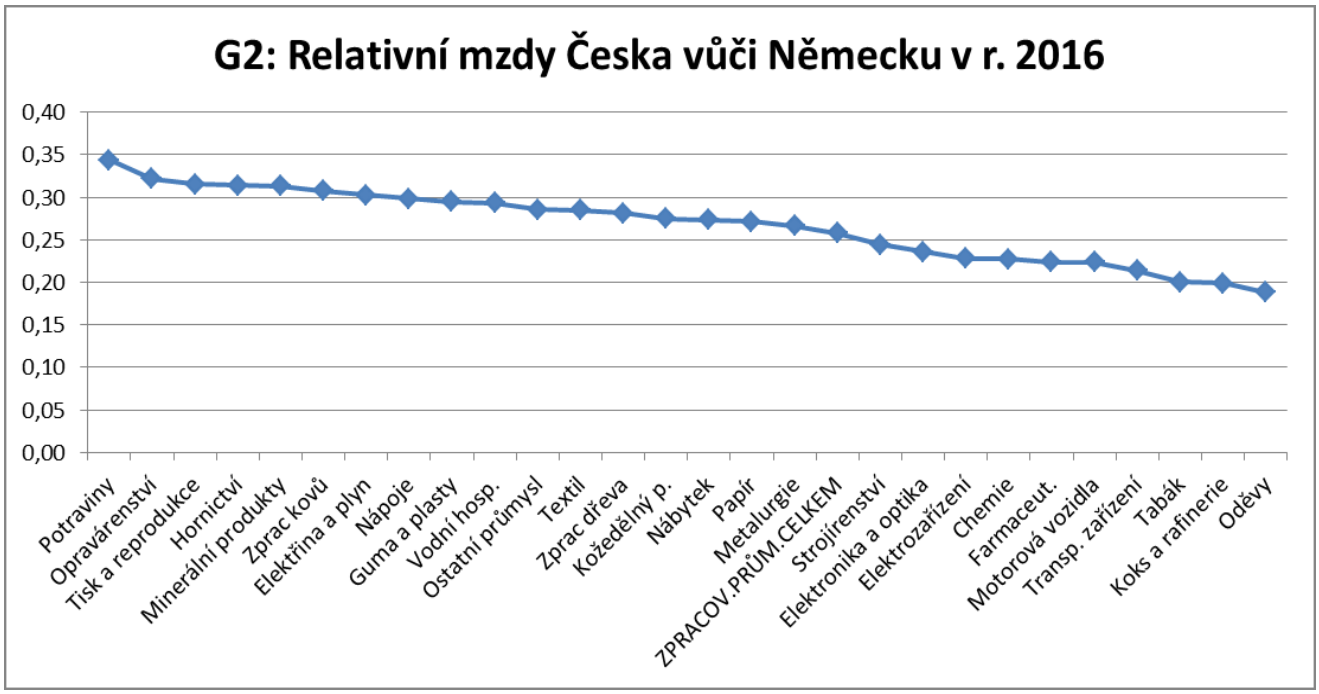

Porovnání relativních produktivit s relativními mzdami

Relace českých nominálních hrubých mezd k německým uvádíme v grafu G2. Výše stanovenou hypotézu musíme zamítnout: mzdy zaostávají výrazně více, než produktivita, jak to už naznačovalo porovnání na úrovni nominálního HDP. U průmyslu je to v průměru na úrovni 27%, zatímco za celou ekonomiku to bylo 32%. Průmysl je totiž vystaven přísnější konkurenci a musí si

hlídat mzdy, aby zůstal kompetitivní. Současně hladina mezd u německých služeb není zvlášť vysoká, částečně i vlivem většího podílu zahraničních pracovníků. Je zajímavé, že odvětvová výše českých mezd v průmyslu kopíruje tu německou, i když na téměř čtvrtinové úrovni, což se dá prokázat vysoce signifikantní regresí. Ještě těsnější je závislost českých relativních mezd na relativních produktivitách. Ty vysvětlují mzdovou variabilitu ze 72%. Tyto dvě ekonomiky jsou vysoce provázané, i když na absolutní úrovni je mezi českými a německými hodnotami velká mezera. Ta mezera v zaostávání je větší u mezd, než u produktivit. Stále nám tudíž chybí argument, čím se ta větší nerovnost u mezd dá vysvětlit.

3) Faktor nižší kapitálové vybavenosti práce jako zdroj zaostávání ve mzdách

Po náhledu z hlediska kurzu a produktivit musíme udělat třetí krok, kterým je analýza kapitálové vybavenosti pracovníků. Argument se objevuje v okamžiku, když místo pracovní teorie hodnoty a předpokladu, že mzda je určena produktivitou práce, začneme pracovat s produkční funkcí, kde se pracuje se třemi výrobními faktory: fyzickou prací, fixním kapitálem a lidským kapitálem. Celková výroba se tak musí dělit na tři skupiny, z nichž jen první a poslední lze interpretovat jako mzdy. Značná část připadá na kapitál, který vlastní podnikatelé. Navíc v ekonomii výroby panuje substituce mezi pracovníky a fixním kapitálem. Nemá-li podnik dostatek kapitálu, musí ho nahradit větším počtem pracovníků. Přitom zákonitě dochází k tomu, že cena pracovní síly klesá, jak současně klesá i produktivita práce. O podíl pracovní síly se tak dělí větší počet dělníků.To je případ české ekonomiky, která kapitálovou vybaveností stále za vyspělými zeměmi OECD zaostává. Převážná část kapitálu zděděná z reálného socializmu podléhala likvidaci, protože byl zastaralý nebo nesprávně alokovaný. Tuto ztrátu ze 40 let plánovací nehospodárnosti se nám nepodařilo dodnes nahradit, přestože s průměrnou mírou investic na HDP 29% jsme v Evropě na špičce. Jinak řečeno, abychom se měli v dlouhém období výrazně lépe, musí náš soukromý sektor investovat více, což současně znamená dočasně méně utrácet na konzum a více šetřit na investice.

Kapitálová vybavenost na pracovníka byla u nás za celé národní hospodářství a zpracovatelský průmysl 239 a 155 tisíc EUR, zatímco v Německu 411 a 235 tisíc EUR a v Rakousku 530 a 358 tisíc EUR.[5] Protože německá strana statistiky stavu fixního kapitálu nepublikuje v náležité podrobnosti, následující graf G3 uvádí čísla za Rakousko. S průměrnou úrovní zaostávání na úrovni 44% vůči Rakousku a 63% vůči Německu, je na tom kapitálová vybavenost poměrně lépe, než je naše zaostávání v produktivitě nebo mzdách. I tak nižší kapitálová vybavenost Česka tlačí na mzdy a nutí je klesnout více, než by ze statistik produktivity vyplývalo. Je přirozené, že nedostatek kapitálu vychyluje rozdělení HDP mezi pracovníky a podnikateli v neprospěch těch prvních.

[5] Vyšší údaj o kapitálu za celou ekonomiku, na rozdíl od průmyslu, je dán zejména tím, že v něm je zahrnuto odvětví realit a nemovitostí, tj. pozemky, budovy a infrastruktura.

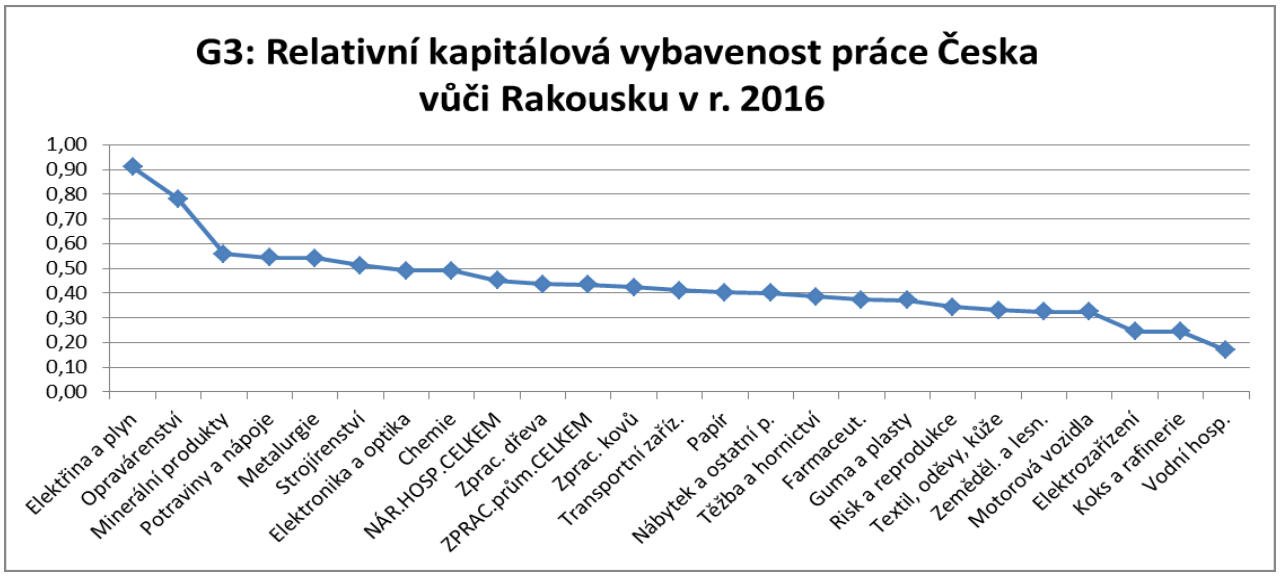

Poznámky: Nepříznivá relativní pozice v odvětví „motorová vozidla" je zavádějící, protože Rakousko nemá finální výrobu (montáž) aut – strukturálně je tato výroba neporovnatelná. Soustřeďuje se do subdodávek sofistikovaných dílů, kde je kapitálová vybavenost vysoká, rovněž jako produktivita pár pracovníků obsluhujících roboty. Bohužel, data o kapitálu za Německo nejsou poblikována, tak jsme je nahradili existující statistikou za Rakousko. Rakouská a německá data o kapitálové vybavenosti jsou dostatečně vysoce korelovaná. Perfektní náhrada to sice není, ale pro účely důkazu na tak agregované úrovni to lze akceptovat.

Naše nižší mzdy jsou ekonomicky zdůvodnitelné

Celkově nižší úroveň českých mezd vůči Německu nebo Rakousku, než jak by to vyplývalo z rozdílů v relativních produktivitách práce, není ani výsledkem spiknutí podnikatelů při najímání pracovníků, ani praxí cenové diskriminace při oceňování české přidané hodnoty na světových trzích. Je výsledkem racionality tržních vztahů a projevem efektivního hospodaření. Současně je to odraz struktury české ekonomiky, její zapojení do mezinárodní dělby práce a úrovně její vybaveností prací, fixním a lidským kapitálem, kde evidentně z těch tří u fixního kapitálu zaostáváme nejvíc. Pokud bychom se chtěli dostat na úroveň dnešního Německa, museli bychom nainvestovat aktiva za zhruba 14 tisíc miliard Kč, což je 2,8-násobek současného HDP nad rámec investic na obnovu fondů. K dorovnání se na dnešní úroveň Rakouska by to muselo být až 3 a půl násobek našeho HDP. To si můžeme dát jako rozvojový plán na dalších 15 let s vědomím, že naši oba sousedi se zase za tu dobu posunou výš. Plná konvergence je však plán tak na 30 let, kdy budeme muset hodně a hlavně kvalitně investovat a krotit spotřebu.

Jak se s tím ale srovnává naše současné masivní navyšování mezd? Tento vývoj je jednak následkem přehřátí české ekonomiky v období 2014-18, která narazila na strop pracovního trhu a kde vyšší mzdy dorovnávají převis poptávky nad nabídkou. Současně s tím se k tomu napomáhala vládní politika dlouhodobého růstu zaměstnanců státního sektoru, plus schodky ve veřejných financích, s nimiž souvisí navyšování minimální mzdy a mzdové nadílky pracovníkům státu. Mzdy tak rostly rychleji než produktivita práce, což ohrožuje konkurenční schopnost značné části ekonomiky a tempa růstu. Místo pozvolného tržního přizpůsobování se vyššími soukromými investicemi, a zkvalitňováním lidského kapitálu, dochází jen k narušování tržní rovnováhy u výroby mezinárodně obchodovatelných statků, které ztrácejí na

konkurenceschopnosti. Česká ekonomika riskuje, že při nejbližší světové recesi upadne do ještě hlubší vlastní recese, podobně jak jsme to zažili v letech 1997-99 a 2009-13. Situaci navíc zhoršují politiky vysokých úrokových sazeb (ty snižují investice a úvěry), zpevňování koruny (ty omezují export a podporují import) a prohlubující se byrokratizace v regulaci ekonomiky, která zvyšuje transakční náklady podnikání.[6] Zdá se, že záměrem politiků je oslabit exportní orientaci české ekonomiky a to podlomením její dominace průmyslem. Negativní podtext slova „montovna" je symbolem tohoto trendu. Otázkou jen je, co místo toho rozvineme, když náš fixní kapitál je nedostatkový a kvalita školství neroste. Tahounem pokroku české ekonomiky je už více než 150 let export a průmysl. Chceme-li to změnit, znamená to podrobit naši společnost fundamentální transformaci, jejíž doprovodem je kreativní destrukce, neboli hluboká tranzitivní recese. Lze pochybovat o tom, že někdo má jasný plán, jak takovou transformaci provést i na té kreativní straně.

Různá expozice podniků a odvětví vůči nesolventnosti z důvodů mzdových nárůstů

Změny struktury a efektivnosti ekonomiky mají tudíž i své náklady. Tak hluboká transformace znamená likvidaci mezních výrobců, kteří neunesou vyšší mzdy, nároky na investice a apreciaci koruny. Každé odvětví sestává z podniků s různou tvrdostí rozpočtového omezení. První na řadě jsou ti, kteří už ani nemohou ukrajovat ze svých zisků, protože ty jsou minimální. Intuitivně lze očekávat, že to budou malé a střední podniky, které jsou kapitálově poddimenzované a strategicky závislejší na levné pracovní síle. Dalším kritériem bude vlastnictví: české podniky na tom budou hůře, než podniky se zahraničními vlastníky, které jsou lépe vybaveny kapitálovými aktivy a s jejich o poznání vyššími mzdami mohou přitáhnout kvalitnější lidský kapitál. Je jen otázkou, zda restrukturalizace ekonomiky půjde cestou likvidace malých a středních podniků s českými vlastníky, nebo zda tento určitě politicky vysoce senzitivní problém se vyřeší stávající cestou: nižšími mzdovými náklady.

Současně je zřejmé, že rizika nesolventnosti nejsou stejná u všech odvětví. Která jsou na tom hůře? To je náročnější výzkumný úkol, protože ten musí uvést do hry interakci nákladů práce a kapitálu s vývojem efektivností jejich alokace a to ideálně na úrovni podnikových dat. Náš mezoekonomický přístup je na to stále příliš agregovaný. Nicméně dovoluje nám pracovat s prostou interakcí relativních produktivit s kapitálovými vybavenostmi ve vztahu k Německu a Rakousku. Mezi nimi je silná korelace: čím vyšší je kapitál na pracovníka, tím je vyšší relativní produktivita. Bohužel, zpracované statistiky jsou vysoce agregované a z nich lze odvodit jen velice hrubé závěry o průměrech v odvětví.

Jak to ukazuje obrázek 1, ideální je mít vůči našim západním sousedům nadprůměrnou kapitálovou vybavenost a nadprůměrnou produktivitu.[7] Tu jsme zjistili u odvětví elektřiny a plynu, opravárenství, potravin a nápojů, minerálních produktů, dřevovýroby a obrábění kovů. O stupeň méně rezistentní vůči mzdovým nárůstům jsou odvětví s nadprůměrnou produktivitou, ale s podprůměrnou kapitálovou vybaveností: gumy a plastů, tiskárenství a papíru. V nepříliš

[6] Počet pracovníků veřejné správy se zvýšil za posledních 5 let o 9%. Dle ukazatelů státního rozpočtu se počet plánovaných míst pracovníků státu má v r. 2019 zvýšit na 469.737 míst s průměrným platem 35.515 korun. Pracovníků finančních úřadů je jen od r. 2013 víc o 10% s celkovým počtem 16 400.

[7] Aby nedošlo k nesprávné interpretaci, zmíněné průměry se vztahují k českým údajům přepočteným do eur a děleným příslušnými německými údaji pro dané odvětví. Tak je rovněž konstruován obrázek 1.

komfortní zóně se nacházejí podniky v odvětvích s podprůměrnou produktivitou, ale nadprůměrnou kapitálovou vybaveností. Zřejmě jejich kapitál není nejkvalitnější. Patří sem metalurgie, strojírenství, elektronika a chemie. Některá odvětví jsou v neutrální zóně a nelze je zařadit: automobilovou výrobu, těžbu, obrábění kovů a nábytek. Nejvíce zranitelnými ze strany mzdových nárůstů a apreciace kurzu jsou z našeho pohledu odvětví s oběma charakteristikami pod průměrem: koks a rafinerie, elektrotechnika, textil, oděvy a kůže, farmaceutická výroba a dopravní zařízení. Tam strategii na přežití s nízkými mzdami nelze narušovat.

Obrázek 1: Souvztažnosti mezi kapitálovou vybaveností a produktivitou v odvětvích

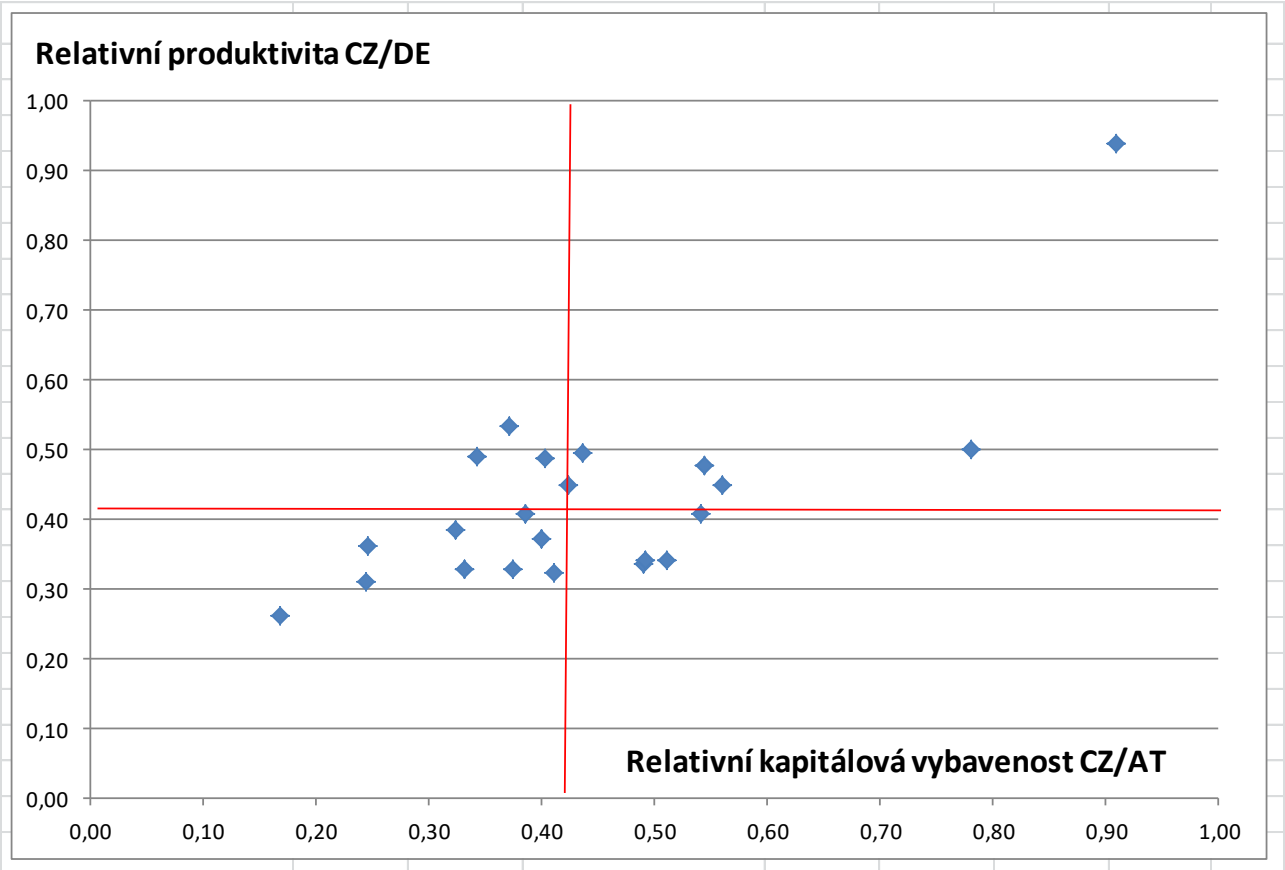

4) Faktor rozdělování HDP mezi subjekty práce a kapitálu.

Nominální hrubé příjmy pracovníků v Česku zaostávají za příjmy v Německu o plných 68%. U reálných příjmů v paritě kupní síly je to však jen o 44%. V první řadě je tento nepoměr vytvářen rozdílnou produktivitou práce, která u hodnot za celou ekonomiku zaostává na německou o 54% v nominálních hodnotách, i když jen o pouhých 27% v paritě kupní síly. Ve zpracovatelském průmyslu v běžných cenách upravených kurzem je zaostávání v produktivitě o 60%.

Je zřejmé, že *HDP se u nás a ve vyspělejších ekonomikách rozděluje mezi práci (plné pracovní náhrady zaměstnancům) a kapitál (odpisy, zisky a daně) nerovnoměrně*. Například ve zpracovatelském průmyslu v Česku je poměr tohoto rozdělení 54% : 46%, zatímco v Německu to je 70% : 30% a v Rakousku 64% : 36%. Na tyto poměry má zásadní vliv vybavenost pracovníků

fixním kapitálem, která je u nás výrazně menší. Částečně k tomu přispívá i struktura ekonomiky, která je u nás nakloněna blíže k pracovně náročnějším odvětvím. Nicméně, i u nich je vybavenost kapitálem u nás menší. U celkové výroby zaostáváme ve vybavenosti pracovníků kapitálem vůči Německu o 42% a vůči Rakousku dokonce o 55%. U zpracovatelského průmyslu to je o 34% vůči Německu a o plných 57% vůči Rakousku, které se více soustřeďuje na kapitálově náročná odvětví a má v nich navíc novější zařízení.

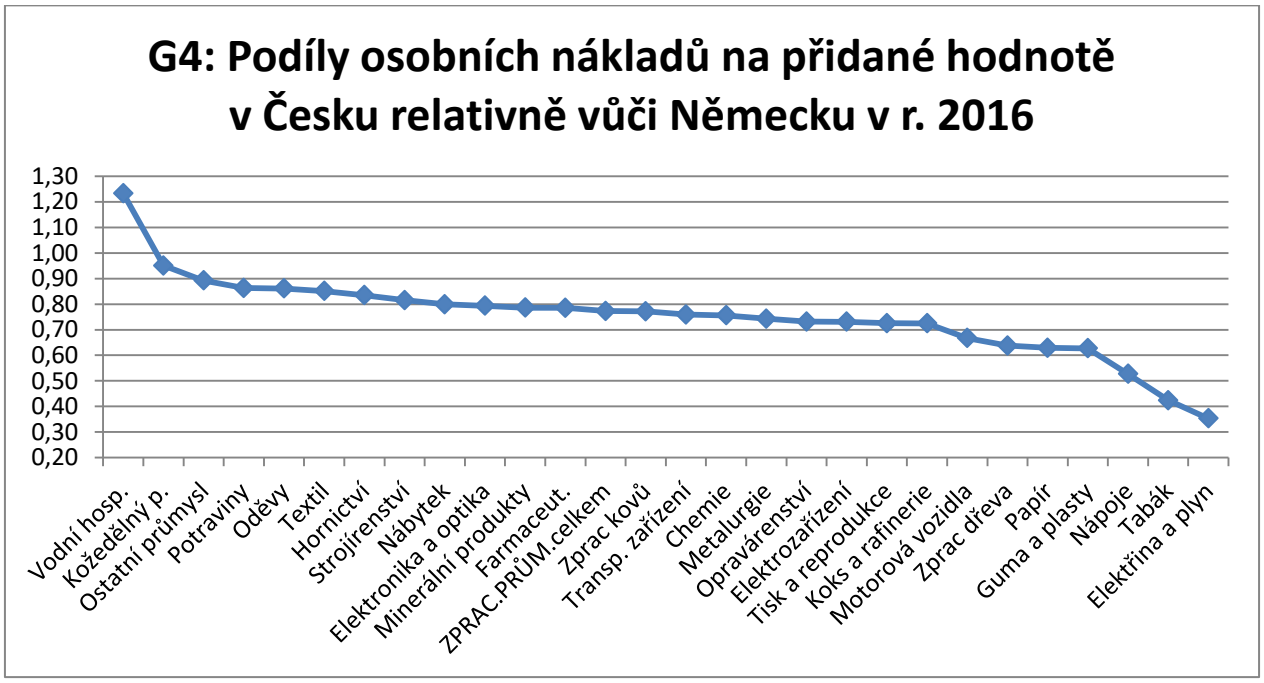

Proporce v rozdělování hrubé přidané hodnoty v odvětvích mezi pracovníky v relaci k podobným proporcím v Německu znázorňuje graf G4. Jen v jednom případě byla v roce 2016 česká proporce větší než ta německá: u vodního hospodářství. Jinde byla systematicky vždy menší. Jinak řečeno, čistá výroba se u nás zhruba z poloviny rozdělovala ve prospěch práce, kde se o ni podělily mzdy a odvody státu z mezd a na sociální a zdravotní pojištění. Zbývající téměř polovina výroby připadla ve prospěch kapitálu, kde se o ni podělily odpisy kapitálu, zisky a odvody státu z kapitálu. Například průměr ukazatele 0,76 říká, že proporce přerozdělování ve prospěch práce byla u nás celkově o 24 procent nižší než v Německu, protože v Česku ty podíly byly v průměru 51%, zatímco v Německu 67%.

Zde se dotýkáme jisté ekonomické zákonitosti vysvětlené tzv. Stolperovým-Samuelsonovým teorémem: jak k výrobě jisté hodnoty čisté produkce klesá vybavenost práce kapitálem, tj. jak se nedostatečný kapitál nahrazuje větším počtem pracovníků, tak zákonitě s tím klesá podíl práce při rozdělování čistých příjmů. To je čtvrtý ekonomický faktor vysvětlující nižší mzdy na pracovníka v nominálních hodnotách při porovnání méně vyspělé ekonomiky s vyspělejší. Je to faktor paralelní k roli kurzu, který je podhodnocený vůči paritě kupní síly, k roli nižší produktivity práce a k roli nižší vybavenosti práce kapitálem.

Problém vysvětlení nízkých českých mezd jako „strukturální selhání“

Jak se k našemu vysvětlení na základě technologicko-ekonomických fundamentů (tj. produktivity, kapitálové vybavenosti a jejího dopadu na přerozdělování HDP) má tolik rozšířené vysvětlení, že naše nízké mzdy jsou primárně jen strukturálním selháním, kde jsme se vlastním omylem zapojili to nižších pater globálních hodnotových řetězců, kde přidaná hodnota na pracovníka je nízká?

Může se to tak zdát. Lze to ještě rozšířit o teorii konspirace, kdy nás do „špatné struktury“ záměrně zatáhl multinacionální kapitál, z čehož mylně vyplývá, že bez globalizace a cizího kapitálu by nám bylo lépe. Svádí k tomu i fakta, že český pracovník není lenoch, nedopřává si série siest, nekrátí si pracovní dobu a často pracuje s výrobky světové úrovně. Proto není řešením: změňme strukturu a budeme na tom jako Němci. To je deus ex machina. Ve skutečnosti za tím krokem ke světové prosperitě chybí jen zaostávání ve vybavenosti pracovníků jak fixním, tak lidským kapitálem. To první jsme kvantifikovali. Navíc, jak vyplývá z grafu G5, našich strojů a zařízení nemáme jen méně, ale jsou navíc relativně zastaralé. Poměřování se s Německem a Rakouskem zde znamená srovnámat se s absolutní evropskou špičkou. Záležitost lidského kapitálu se týká zaostávání ve školství, vědě, manažerských, inovačních a podnikatelských schopnostech. Nemenším problémem je přílišná závislost české ekonomiky na administrativě, ne-li přímo na kultu byrokracie. Výsledkem je zařazení do globální ekonomiky, jaké nám přísluší.

Lze dokonce argumentovat, že i kdybychom měli stejnou strukturu výroby a identické zapojení do hodnotových řetětců jako v Německu, náš nedostatek kapitálu nás odsuzuje k náhradě chybějících obou druhů kapitálu za běžnou práci. To nejenže tlačí na snižování mezd, ale připravuje nás také o ta vyšší patra, spojená s inovační, technologickou a marketingovou aktivitou, tolik závislou na kvalitě a množství kapitálu. Kromě fixního kapitálu musíme kalkulovat také s lidským kapitálem a jeho inovativností. Z grafu G6 vyplývá, že sice v poměřování s Německem a Rakouskem taháme za kratší konec, ale v dohánění mnoha dalších evropských zemí nejsme na tom až tak špatně.

Naše nižší mzdy vůči Německu a Rakousku jsou proto ekonomicky správně určené. Jsou totiž v jisté zvnějšku dané rovnováze. Mnoho prostoru na zvyšování mezd naše podniky zase nemají. Každé institucionální navyšování mezd, které není podpořeno zvyšováním produktivity práce a vyššími investicemi, nutně tuto rovnováhu porušuje. Jde jak na úkor konkurenční schopnosti ekonomiky, což se nakonec projeví změkčováním kurzu, tak na úkor hrubých zisků a tím i na úkor tak potřebných investic do budoucna. Doplňkem zvyšování mezd ad hoc, škrtem pera, je zpomalení růstu a zvýšení rizika bankrotů firem, zejména malých českých firem.

Skutečné, dlouhodobě udržitelné zvyšování mezd je možné jen zvyšováním produktivity. Navíc k tomu dohánění Německa a Rakouska vyžaduje mít bezpodmínečně vyšší tempa investic do strojů, zařízení a nehmotných aktiv, v čele s intenzívnějším navyšováním lidského kapitálu. K vyšším mzdám za celou ekonomiku se nedobereme zkratkami přes umělou apreciaci kurzu vyššími úrokovými sazbami nebo navyšováním mezd v odvětvích mezinárodně neobchodovatelné produkce, která podrývá konkurenční schopnost v obchodovatelných odvětvích. Podobně nelze vidět řešení v naivním plánu změny struktury ekonomiky bez obrovských investičních nákladů a v hodně dlouhém období. V každém případě čeká Česko,

pokud aspiruje na dohánění Německa, třetí restrukturalizace za posledních 30 let. Po období tržní transformace (1989-1997) a období absorpce zahraničního kapitálu (1998-2012) by se rozvoj měl začít ubírat cestou nahrazování jednoduché živé práce kapitálem, robotizací, digitalizací a inteligencí. Až intenzita této restrukturalizace určí zda Německo začneme dohánět i ve mzdách, nebo zda si jen udržíme současný odstup.

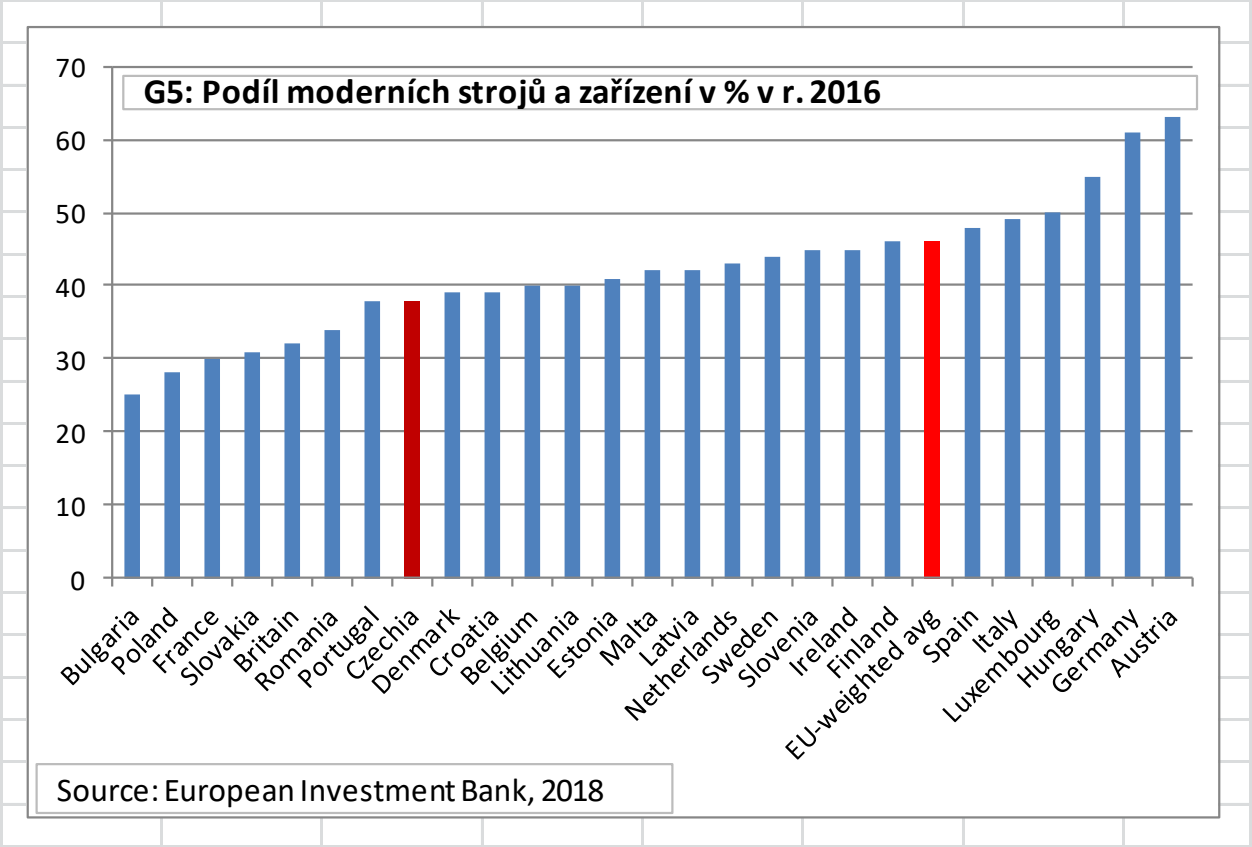

Graf G6:

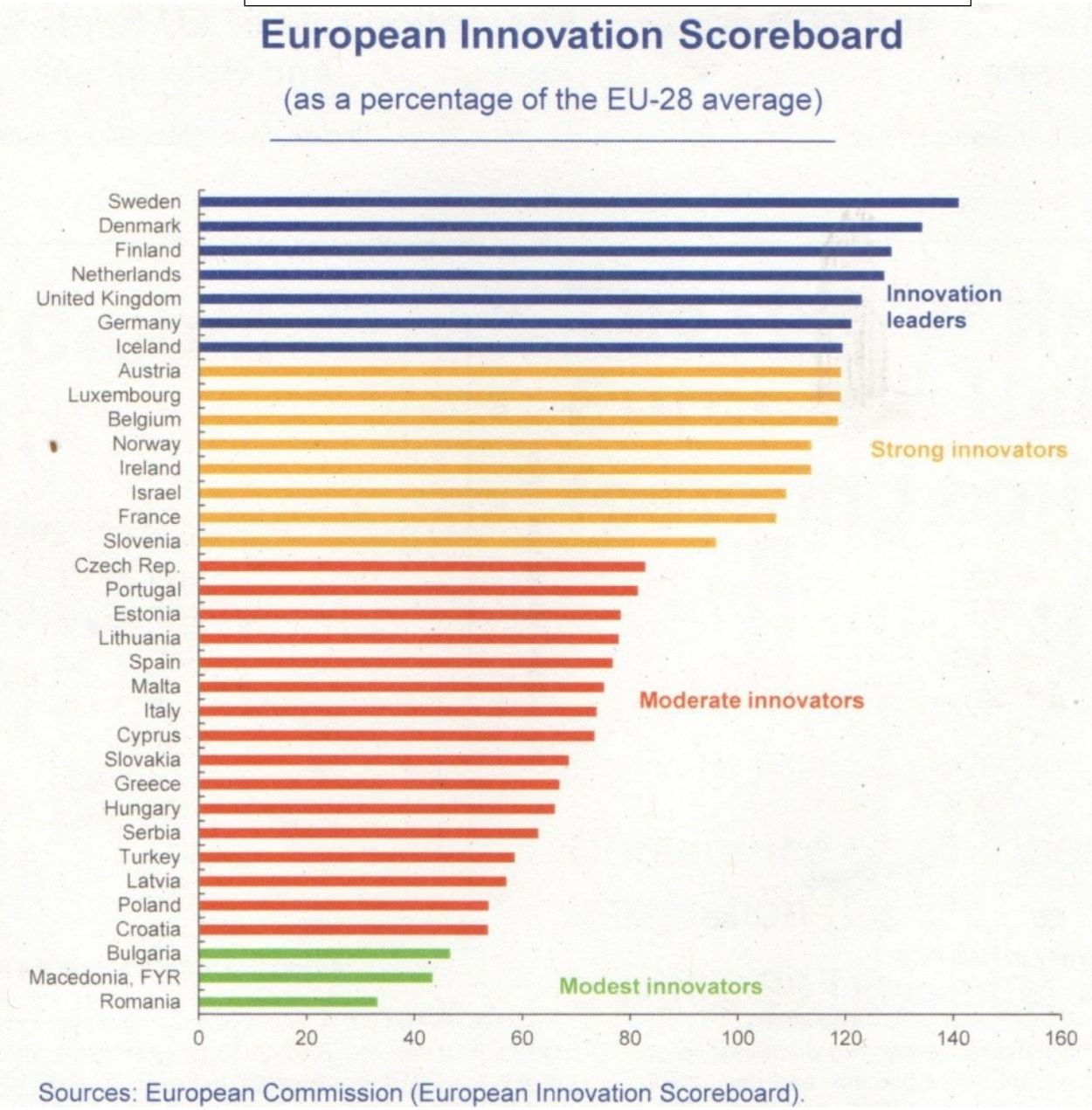
European Innovation Scoreboard
(as a percentage of the EU-28 average)
Sweden
Denmark
Finland
Netherlands
United Kingdom
Germany
Iceland
Austria
Luxembourg
Belgium
Norway
Ireland
Israel
France
Slovenia
Czech Rep.
Portugal
Estonia
Lithuania
Spain
Malta
Italy
Cyprus
Slovakia
Greece
Hungary
Serbia
Turkey
Latvia
Poland
Croatia
Bulgaria
Macedonia, FYR
Romania
Innovation leaders
Strong innovators
Moderate innovators
Modest innovators
0
20
40
60
80
100
120
140
160
Sources: European Commission (European Innovation Scoreboard).